

тивності применения сорбентов для очистки воды от тяжелых металлов и ионов аммония. Исследована возможность использования природных сорбентов для синтеза капсулированных минеральных удобрений пролонгированного действия.

Цеолиты, бентониты, палигорскиты, глаукониты, природные сорбенты.

In this work the properties of most common natural sorbents and their abundance in Ukraine was discussed. Analysis of possible application of natural sorbents for ammonium and heavy metal ions removal from water was analyzed. Possibility of application of natural sorbents for production of capsulated mineral fertilizer of prolonged action was outlined.

Zeolite, bentonite, paligarskite, glauconites, natural sorbents.

УДК 502.4 (477.74)

ЗАПОВІДНЕ УРОЧИЩЕ «КІШЕВЕ» ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕКОМЕРЕЖІ

О.М. Попова, кандидат біологічних наук, доцент

О.В. Гамула, старший викладач

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Розглянуто фітосозологічну цінність заповідного урочища «Кішеве», яка разом з територіальними, флористичними, фітоценотичними та іншими критеріями свідчить про його значну роль у функціонуванні Галицько-Слобожанського екокоридора в Одеській області.

Екомережа, Галицько-Слобожанський екокоридор, заповідне урочище «Кішеве».

В екомережі України найбільшу протяжність, порівняно з іншими екокоридорами, має Галицько-Слобожанський (лісостеповий) екокоридор [11]. В Одеській області до нього включені такі природні ядра: Долинське, Павлівське білатеральне та Савранське [11]. Вони відповідають природним територіям природно-заповідного фонду України – заказникам загальнодержавного значення. Але зараз фактична цінність цих територій не відповідає їх високій природоохоронній категорії.

Найбільшим за площею, не лише серед перелічених територій ПЗФ, але й взагалі у межиріччі Дністра та Південного Буга, є ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Савранський ліс». Ця територія займає 8397,00 га. Він описаний у літературі [3, 6]. Савранський ліс розглядається як унікальний, з ділянками дуба скельного, рослинами і тваринами, занесеними до Червоної книги України [3]. Тут відмічено 11 червонокнижних рослин: булатка великоквіткова, в'язіль стрункий, гніздівка звичайна, клокичка периста, коручка чемерниковидна, лілія лісова, любка зеленоквіткова, сон чорніючий, фіалка біла, цибуля ведмежа, а також косарики черепитчасті. До

© О.М. Попова, О.В. Гамула, 2012

червоного списку Одеської області включені мигдаль низький, наперстянка великоцвіта, клематис цілолистий [5]. У Савранському лісі зафіксовано 16 видів раритетних комах, 4 види птахів з Червоної книги України [5]. Але нині внаслідок лісогосподарської діяльності у Савранському лісі фактично не залишилося старого лісу, який і був найбільш цінним.

Метою роботи є вивчення фітосозологічної цінності заповідного урочища «Кішеве», яке разом з територіальними, флористичними, фітоценотичними критеріями свідчить про його значну роль у функціонуванні Галицько-Слобожанського екокоридора в Одеській області.

Матеріалами дослідження є флористичні і фітоценотичні особливості заповідного урочища «Кішеве».

Результати досліджень. У ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Долинський», який має площу 815 га, ми взагалі не знайшли видів з діючого на час обстеження (2005 р.) другого видання Червоної книги України [9] та рослинних угруповань, в яких вони можуть зростати. При обстеженні лісового масиву виявлений включений до третього видання Червоної книги [8] горицвіт весняний та ще 6 видів, що охороняються в Одеській області: дзвоники персиколисті, дзвоники скупчені, леопольдія тонкоцвіта, ломиніс цілолистий, мигдаль степовий, чемериця чорна. З раритетних комах знайдений включений до Червоної книги України вусач земляний хрестоносець [5].

Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Павлівський» має площу 403 га. Вважається, що це масив рідкісних на Україні скупієво-дубових лісів, занесених до Зеленої книги України [2]. Але зараз цей масив також дуже змінений лісогосподарською діяльністю. Тут знайдений вид рослин з червоного списку Одеської області (чемериця чорна). Інших цінних видів під час відвідання території знайти не вдалося.

Теперішній стан територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення вимушує звернути особливу увагу на заповідні території місцевого значення. Однією з таких територій є заповідне урочище «Кішеве», яке знаходиться у Балтському районі Одеської області, що межує з Савранським районом.

Заповідне урочище „Кішево” засновано в межах однойменного лісового урочища за рішенням Одеського обласного виконавчого комітету № 759 від 30 грудня 1980 р. Його загальна площа становить 2092 га. За цим показником урочище відповідає площі, необхідній для ключових територій лісостепової зони – більше 1000 га [10]. Цей лісовий масив знаходиться у підпорядкуванні Піщанського лісництва, яке було засновано в 1945 р. при державному підприємстві „Балтське лісове господарство”.

Відповідно до геоботанічного районування України [1], заповідне урочище «Кішеве», як і заказник «Савранський ліс», знаходиться у Південно-подільському окрузі дубових лісів та лучних степів, який належить до Української лісостепової підпровінції Східноєвропейської лісостепової провінції Лісостепової підобласті Євразійської степової області.

Найвища точка рельєфу становить 206.9 м н.р.м. Урочище перерізується з північного заходу до південного сходу трьома великими та досить глибокими балками.

Основна площа заповідного урочища зайнята лісовими фітоценозами, але на його території є галявини з лучною та лучно-степовою рослинністю та водойма з водними та прибережно-водними фітоценозами.

Лісова рослинність представлена угрупованнями дубових і грабово-дубових лісів та штучних насаджень, склад яких значно відрізняється від природних угруповань. Лісонасадження віком 70 років та більше займають приблизно 70 % площі масиву (1500 га). На території урочища зустрічаються фрагменти включених до Зеленої книги України [2] угруповань звичайно-дубових лісів деренових (*Querceta (roboris) cornosa (maris)*) та польово-кленово-звичайнодубових лісів деренових (*Acereto (campestris)-Querceta (roboris) cornosa (maris)*) (асоціації: звичайнодубовий ліс дереново-волосистоосоковий (*Quercetum (roboris) cornoso (maris)-caricosum (pilosae)*), звичайнодубовий ліс дереново-дібровнотонконоговий (*Quercetum (roboris) cornoso (maris)-poosum (nemoralis)*), звичайнодубовий ліс дереново-егоніховий (*Quercetum (roboris) cornoso (maris)-aegonychonosum (purpureocaerulei)*), звичайнодубовий ліс дереново-зеленчуковий (*Quercetum (roboris) cornoso (maris)-galeobdolosum (lutei)*), звичайнодубовий ліс дереново-конвалієвий (*Quercetum (roboris) cornoso (maris)-convallariosum (majalis)*), звичайнодубовий ліс дереново-ланцетовиднозірочниковий (*Quercetum (roboris) cornoso (maris)-stellariosum (holosteaee)*), польовокленово-звичайнодубовий ліс дереново-зеленчуковий (*Acereto (campestris)-Quercetum (roboris) cornoso (maris)-galeobdolosum (lutei)*), польовокленово-звичайнодубовий ліс дереново-малобарвінковий (*Acereto (campestris)-Quercetum (roboris) cornoso (maris)-vincosum (minoris)*) та угруповань скельнодубових лісів деренових (*Querceta (petraeae) cornosa (maris)*) (асоціації: скельнодубовий ліс дереновий (*Quercetum (petraeae) cornosum (maris)*), скельнодубовий ліс дереново-егоніховий (*Quercetum (petraeae) cornoso (maris)-aegonychonosum (purpureo-caerulei)*)).

Флора урочища, за нашими неостаточними даними (робота продовжується), налічує більше 592 видів судинних рослин. В основному це типові види дубових та грабово-дубових лісів. Серед видів дендрофлори – дуби звичайний (*Quercus robur* L.) та скельний (*Q. petraea* (Mattuschka) Liebl.), клени явір (*Acer pseudoplatanus* L.), звичайний (*A. platanoides* L.), польовий (*A. campestre* L.), татарський (*A. tataricum* L.), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.), липа серцелиста (*Tilia cordata* Mill.), кизил (*Cornus mas* L.), черешня (*Cerasus avium* (L.) Moench) тощо. Серед трав'янистих рослин типовими є яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria* L.), чистотіл (*Chelidonium majus* L.), маренка (*Asperula odorata* L.), зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea* L.), копитняк (*Asarum europaeum* L.), зеленчук (*Galeobdolon luteum* Huds.), купини широколиста та багатоквіткова (*Polygonatum latifolium* Desf., *P. multiflorum* (L.) All.), медунки (*Pulmonaria obscura* Dumort, *P. mollis* Wulf ex Hornem.) та багато інших. Перелік раритетних видів рослин, які охороняються на загальнодержавному та місцевому рівнях, включає 30 видів (таблиця).

Таким чином, відмічено 12 видів з Червоної книги України (2009) [8] та 30 – з «Переліку видів тварин і рослин, які підлягають особливій охороні на території Одеської області» [4].

Раритетні види рослин заповідного урочища «Кішеве»

Назва виду	ЧКУ*	ЧСОО
1. <i>Adonis vernalis</i> L. - горцивіт весняний	+	+
2. <i>Allium ursinum</i> L. - цибуля ведмежа	+	+
3. <i>Amygdalus nana</i> L. - мигдаль степовий		+
4. <i>Anemone sylvestris</i> L. - анемона лісова		+
5. <i>Campanula glomerata</i> L. - дзвоники скупчені		+
6. <i>Campanula persicifolia</i> L. - дзвоники персиколісті		+
7. <i>Cephalanthera damasonium</i> (Mill.) Druce - булатка великоквіткова	+	+
8. <i>Clematis integrifolia</i> L. - ломиніс цілолистий		+
9. <i>Convallaria majalis</i> L. - конвалія звичайна		+
10. <i>Corydalis solida</i> (L.) Clairv. - ряст ущільнений		+
11. <i>Crataegus ucrainica</i> Pojark. - глід український		+
12. <i>Crocus reticulatus</i> Steven ex Adams - шафран сітчастий	+	+
13. <i>Digitalis grandiflora</i> Mill. - наперстянка великоцвіта		+
14. <i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz - коручка чемерникоподібна	+	+
15. <i>Galanthus nivalis</i> L. - підсніжник білосніжний	+	+
16. <i>Gladiolus imbricatus</i> L. - косарики черепитчасті*	+	+
17. <i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench - цмин пісковий		+
18. <i>Iris graminea</i> L. - півники злаколісті		+
19. <i>Leopoldia tenuiflora</i> (Tausch) Heldr. - леопольдія тонкоцвіта		+
20. <i>Lilium martagon</i> L. - лілія лісова	+	+
21. <i>Linum flavum</i> L. - льон жовтий		+
22. <i>Muscari neglectum</i> Guss. ex Ten. - гадюча цибулька занедбана		+
23. <i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich. - гніздівка звичайна	+	+
24. <i>Primula veris</i> L. - первоцвіт весняний		+
25. <i>Scilla bifolia</i> L. - проліска дволиста		+
26. <i>Securigera elegans</i> (Pančić) Lassen - сокироносиця струнка (В'язіль стрункий)	+	+
27. <i>Sorbus torminalis</i> (L.) Grantz - берека	+	+
28. <i>Stipa capillata</i> L. - ковила волосиста	+	+
29. <i>Valeriana stolonifera</i> Czern. - валеріана пагононосна		+
30. <i>Veratrum nigrum</i> L. - чемериця чорна		+
Загалом	12	30

Примітка. ЧКУ – Червона книга України [9], ЧСОО – Червоний список Одеської області [4].

Мікобіота урочища «Кішеве» налічує, за даними О. А. Бабенко (усне повідомлення), не менше 75 видів грибів. Серед них знайдено один, включений до Червоної книги України (2009) - мутин собачий (*Mutinus caninus* (Huds.) Fr. родини Веселкові – Phallaceae) [7].

Фауна урочища загалом спеціально не вивчалась. Відомо, що з ссавців тут мешкають косулі, кабани, борсук, вовк, білка, куниця, заєць. Тут зафіксовані комахи, занесені до Червоної книги України: ведмедиця Гера, джміль мінливий, жук-олень, стафілін пахучий [5].

Висновки

Заповідне урочище «Кішеве» за основними критеріями не поступається заказникам загальнодержавного значення та може розглядатися як природне ядро національного рівня в екомережі України.

У цілому необхідно зазначити, що на збереження природної біорізноманітності урочища негативно впливає лісогосподарська діяльність, перш за все, вирубування старого лісу та насадження неаборигенних порід (наприклад, в урочищі є масиви з ясена пенсільванського, насаджені бархат амурський, гірकोкаштан звичайний, ялівець віргінський тощо).

Список літератури

1. Дідух Я. П. Геоботанічне районування України та суміжних територій / Я.П. Дідух, Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Укр. бот. журн. – 2003. – № 1. – С. 6–17.
2. Зелена книга України. – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.
3. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии, Молдавии / [Ю. Р. Шеляг-Сосонко, В. И. Парфенов, В. И. Чопик и др.]. – К.: Наук. думка, 1980. – 392 с.
4. Перелік видів тварин і рослин, які підлягають особливій охороні на території Одеської області. Додаток 1 до рішення обласної ради від 18 лютого 2011 року № 90-VI // oblrada.odessa.gov.ua
5. Попова О. М. Реєстр природно-заповідного фонду Одеської області / Попова О. М., Ужевська С. П., Юрченко Ю. Ю. – Одеса, 2006. – 112 с.
6. Потапенко Г. І. Нарис рослинності Савранського лісу / Потапенко Г. І. // Тр. Одес. ун-ту. Серія Біологія. – 1937. – № 2. – С. 271–298.
7. Ткаченко Ф. П. Нові знахідки грибів, занесених до Червоної книги України / Ф. П. Ткаченко, О. М. Попова, О. А. Бабенко // Укр. ботан. журн. – 2009. – Т. 66, № 2. – С. 250–252.
8. Червона книга України. Рослинний світ. / [за ред. Я.П. Дідуха]. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
9. Червона книга України. Рослинний світ. – К. : Наук. думка, 1996. – 608 с.
10. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины / Шеляг-Сосонко Ю. Р., Гродзинский М. Д., Романенко В. Д. – К.: Фитосоциоцентр, 2004. – 144 с.
11. Екомережа України та її природні ядра / [Шеляг-Сосонко Ю. Р., Ткаченко В. С., Андриенко Т. Л., Мовчан Я. І.] // Укр. ботан. журн. – 2005. – Т. 62, № 2. – С. 142–158.

Рассмотрена фитосозологическая ценность заповедного урочища «Кишево», которая наряду с территориальными, флористическими, фитоценоотическими и другими критериями свидетельствует о его значительной роли в функционировании Галицко-Слобжанского экокоридора в Одесской области.

Екосеть, Галицко-Слобжанський екокоридор, заповідне урочище «Кишево».

It is considered phytosozological value of the protected tract "Kishevo" which with territorial, floristic, phytocoenotic, etc. criteria testifies to it's considerable role in functioning of the Galitsko-Slobzhansky ecorridor in the Odessa Region.

Econet, Galitsko-Slobzhansky ecorridor, protected tract "Kishevo".